

Frida Elisabeth Løberg

Avbildende Referanseuttrykk i Tegnspråk

En litteraturgjennomgang

Bacheloroppgave i Norsk Tegnspråk - Profesjonsstudium i Tolking
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara

Juni 2022

Frida Elisabeth Løberg

Avbildende Referanseuttrykk i Tegnspråk

En litteraturgjennomgang

Bacheloroppgave i Norsk Tegnspråk - Profesjonsstudium i Tolking
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara
Juni 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Innhold

Sammendrag	1
Abstract	2
1 Introduksjon	3
1.1 Referentenes funksjon	5
1.2 Mental overlapping	7
2 Referanseuttrykk gjennom avbildende tegn	8
2.1 Tre funksjoner av avbildende tegn	9
2.1.1 Substitutorer	10
2.1.2 Manipulatorer	13
2.1.3 Deskriptorer	14
2.2 Bruk av tegnrom	16
3 Referanseuttrykk gjennom konstruert handling	17
3.1 Synlige og usynlige surrogater	19
3.2 Rollebytter	20
4 Et samspill av semiotiske strategier	21
4.1 Perspektiver	21
4.2 Kognitiv tilgjengelighet	22
5 Konklusjon	24
Referanser	26

Sammendrag

For å effektivisere en diskurs forutsetter det å kunne etablere og opprettholde referenter. Denne teksten skal se nærmere på hva litteraturen sier om avbildende referenter, herunder avbildende tegn og konstruert handling, og hvordan disse kombineres med andre referansestrategier for å opprettholde en diskurs. Innenfor avbildende tegn vil substitutorer, manipulatorer og deskriptorer bli trukket frem som tre hovedfunksjoner, tett knyttet til de tre overlappingsmekanismene delvis overlapping, fullstendig overlapping og virtuell overlapping. Videre vil teksten forklare konstruert handling, og hvordan synlige og usynlige surrogater blir konstruert gjennom fullstendige og virtuelle overlappingsmekanismer på tegnerens kropp og i rommet rundt. I tillegg beskrives hvordan man effektivt kan foreta rollebytter i konstruert handling, ved små endringer i blikk, hode og/eller overkropp. Til slutt forklarer teksten hvordan man kombinerer avbilding med de to andre semiotiske strategiene, herunder beskrivelse og peking, for å danne fullstendige, sammensatte ytringer, ifølge litteratur på området. Dette blir spesielt understreket med litteratur om hvordan man kan benytte ulike semiotiske strategier for å uttrykke ulike perspektiver på en referent, og hvordan kognitiv tilgjengelighet av en referent påvirker referansestrategien. Litteraturen viser til at en diskurs vil inneha alle de tre semiotiske strategiene, og avbildende referanseuttrykk som avbildende tegn og konstruert handling blir dermed kombinert med mer leksikalske og informasjonstette referanseuttrykk.

Abstract

Any language requires the ability to introduce and maintain reference, if the discourse is to be effective. This thesis will explain what is said about depictive referent expressions in earlier research, with focus on depicting signs and constructed action, and how these are combined with more fully lexical expressions. Depicting signs is divided in three sub-categories; substitutors, manipulators and descriptors, which are closely related to the three blending mechanisms full, partial and virtual mapping. Then the thesis will explain research on constructed action, and how visible and invisible surrogates is formed through these reference expressions, and how constructed action allows for effective role-shift devices by small movements in bodyparts such as the head, eyes and upper body. The last chapter explain how depictive strategies is combined with more fully lexical strategies such as description and indicating, to create full composite utterances, according to earlier literature. This we can see through focusing on the different perspectives one can create with combining different referential expressions, as well as looking at how cognitive accessibility affect the choice of referential expression. Research show that referential expressions will contain all three of the semiotic strategies for meaning-making, so depictive strategies will be united with descriptive and indicating strategies in composite utterances.

1 Introduksjon

Evnen til å etablere og opprettholde referenter har blitt beskrevet som selve byggesteinene i en velfungerende diskurs (Barberá & Quer, 2018). Det er slik man får samtalen til å flyte. Hvis man først sier «en gul papegøye» kan man videre i samtalen bare henviser ved å si «den», og mottaker vil fortsatt forstå at det er den gule papegøyen avsender snakker om. Slik blir referenter i setninger og kontekster effektivt knyttet sammen, og det gjør referanseuttrykk til en essensiell del av enhver samtale på både talte og tegnede språk. Referanser blir derimot uttrykt på ulike måter i talte og tegnede språk, fordi de to språkfamiliene bruker ulike modaliteter. Tegnede språk er visuell-gestuelle, der talespråk er auditive (Erlenkamp, 2011a). Denne egenskapen gjør at tegnede språk har et bredt spekter av muligheter til å uttrykke mening ikonisk, altså at det er en likhet mellom tegnet og hva tegnet representerer (Meir & Tkachman, 2018). Slik kan en referent bli uttrykt på tegnspråk gjennom å ikonisk fremstille egenskaper ved referenten.

Av de tre semiotiske strategiene for meningsskapning presentert av Bø, Ferrara og Halvorsen (2018), er det *avbildning* som vil bli rettet hovedfokus mot i denne teksten. Først skal jeg likevel beskrive kort de to andre strategiene, som er *beskrivelse* og *peking*. Beskrivelse benytter tegn som isolert sett kun har én konvensjonell betydning, også kalt *leksikalske tegn*, for å uttrykke meningsinnholdet. De er ikke alltid ikoniske men heller symbolske, og ordet eller tegnet kan derfor noen ganger virke tilfeldig valgt for den meningen ordet eller tegnet skal uttrykke. Det er likevel konvensjonelt kjent hva ordene eller tegnene viser til (Ferrara & Hodge, 2018). Et vanlig kjennetegn for leksikalske ord og tegn er at man kan finne de i ordbok, selv om denne definisjonen ikke er helt dekkende. Peking kobler hva som snakkes om til tid og sted, og er direkte koblet til referentene i diskursen. På tegnspråk kan peking gjøres med pekefinger, men også med andre fingre, hele hånden, arm, skulder, hode, overkropp, øyne med mer (Ferrara & Hodge, 2018). Disse to strategiene benyttes i det Erlenkamp (2011a) kaller *passiv ikonisitet*, altså å leksikalsk beskrive en hendelse slik at mottaker skaper et bilde av handlingen. På den andre siden har vi *aktiv ikonisitet*, som er en ikonisk fremstilling av handlingen. Dette hører tett sammen med den semiotiske strategien *avbildning*.

Innenfor avbildning er det to typer tegn som er sentrale: Avbildende tegn, og konstruert handling. Begge disse tegntypene skaper ikoniske fremstillinger av referenten i fokus. Avbildende tegn er manuelle tegn som representerer en referent, hvordan noen håndterer en

referent eller viser hvordan en referent ser ut (Frederiksen & Mayberry, 2016). Ikonisiteten blir dermed uttrykt med hendene. I konstruert handling ser man den ikoniske fremstillingen på hele tegnerens kropp, fordi tegneren selv tar rollen som referenten, og «spiller ut» handlingen i narrativet (Lidell, 2003). Forskjellen mellom disse tegntypene kan man altså se i hvor den ikoniske fremstillingen finner sted. I tillegg er det ulikhet i graden av konvensjonalitet mellom de to tegnkategoriene, altså om tegnet er meningsbærende isolert sett, eller om det er avhengig av å bli satt i kontekst for at mottaker skal forstå den rette betydningen. Avbildende tegn har ofte konvensjonelle egenskaper, men er også improviserte. Konstruert handling på den andre siden kan omtales som helt improvisert, selv om det også her vil være ulike grader av konvensjonalitet. Selv om vi i denne teksten skiller mellom avbildende tegn og konstruert handling, betyr ikke det at de aldri overlapper. Det finnes flere likhetstrekk, og ofte blir avbildende tegn produsert samtidig som elementer av konstruert handling, og motsatt. Dette vil vi komme tilbake til senere i teksten.

Med dette som bakgrunn skal denne litteraturgjennomgangen gi et bilde på hvordan avbilding kan benyttes for å uttrykke referenter i tegnede språk. Dette vil bli gjort med tre hovedspørsmål: 1) Hvordan uttrykkes referenter gjennom avbildende tegn? 2) Hvordan uttrykkes referenter gjennom konstruert handling? Og 3) Hvordan kombineres avbilding med andre semiotiske strategier for å uttrykke referenter?

Teksten er en litteraturgjennomgang, som skal samle kunnskap fra tidligere forskning om avbildende tegn og konstruert handling som referansestrategier, samt hvordan disse kombineres med andre semiotiske strategier. I tidligere litteratur kan man finne diskusjoner om avbildende tegn og konstruert handling er lingvistiske og dermed kan sees på som meningsskapende elementer i språket, eller om de bør kategoriseres som gester (Kendon, 2004; Green, Kelly & Schembri, 2014). Dette er fordi elementer av både avbildende tegn og konstruert handling kan sammenlignes med gester man ofte bruker sammen med talespråk i språksituasjoner ansikt-til-ansikt. Andre studier og artikler har derimot vist at disse gestuelle elementene brukes på en mer systematisk måte i tegnede språk enn i talespråk, og argumenterer for at slike avbildninger må inkluderes i lingvistiske studier av tegnede språk for at studiene skal dekke alle aspekter av språket (Erlenkamp, 2009; Ferrara og Johnston, 2014; Johnston og Schembri, 2007). Denne litteraturgjennomgangen vil ta utgangspunkt i at både avbildende tegn og konstruert handling er viktige, meningsskapende strategier i tegnede språk, og denne litteraturen vil derfor belyse problemstillingen og de tre hovedspørsmålene.

Det første hovedspørsmålet, hvordan referenter uttrykkes gjennom avbildende tegn, vil besvares basert på en liste over konvensjonelle avbildende tegn, skrevet av Vonen (2020). I tillegg vil jeg gå gjennom hva avbildende tegn er, og hvordan overlappingsmekanismene fungerer for denne tegnkategorien (Erlenkamp, 2009; Ferrara & Halvorsen, 2017; Johnston & Schembri, 2007; Lidell, 2003). Det neste hovedspørsmålet, hvordan referenter uttrykkes gjennom konstruert handling, belyses med teori om surrogater, samt hvordan man kan foreta rollebytter og overlappingsmekanismer knyttet til dette (Cormier, Smith & Sevicikova-Sehyr, 2015; Ferrara & Halvorsen, 2017; Halvorsen, 2020; Hodge, Ferrara & Anible, 2019; Johnston & Schembri, 2007; Lidell, 2003; Metzger, 1995). Det siste hovedspørsmålet tar for seg litteratur om avbildning som en semiotisk strategi, og hvordan denne strategien kombineres med de to andre semiotiske strategiene, beskrivelse og peking, for å konstruere sammensatte ytringer som uttrykker referenter (Bø et. al., 2018; Ferrara & Hodge, 2018; Hodge & Johnston, 2014). I tillegg vil det blir beskrevet hvordan ulike referenter kan uttrykkes simultant (Aarons & Morgan, 2003; Bergmann & Wallin, 2003; Dudis, 2004; Erlenkamp, 2011b; Frederiksen & Mayberry, 2016; Pizzuto, Rossini, Sallander & Wilkinson, 2006), samt teori om hvilken påvirkningskraft kognitiv tilgjengelighet har i valg av referansestrategi (Cormier, Smith & Zwets, 2013; Frederiksen og Mayberry, 2016; Hodge et. al., 2019; Perniss og Özyürek, 2014). For å kunne få en bredere forståelse av avbildende referenter vil jeg i første omgang beskrive referenters funksjon i en diskurs (1.1), og deretter hvordan ikonisitet er meningsbærende gjennom mentale overlappingsprosesser (1.2).

1.1 Referentenes funksjon

Når man etablerer eller opprettholder referenter, retter man mottakers oppmerksomhet mot noen eller noe (Hogde et. al., 2019). Ta for eksempel den norske setningen «Gurine likte kaken, fordi hun er glad i marsipan». Ved at jeg som avsender retter din oppmerksomhet mot «Gurine», skapes det hos deg et konseptualisert bilde av henne. Et annet eksempel kan være den tegnspråklige setningen «MANN pek:pro REISE HJEM, FERDIG FERIE pek:pro» (norsk oversettelse: mannen reiser hjem, fordi ferien hans er ferdig). Her blir «MANN» etablert som en referanse, og mottaker vil se for seg denne mannen. Etter at en referent er etablert, kan man opprettholde referenten ved å bruke mer improviserte referanseuttrykk, slik som pronomen (Frederiksen & Mayberry, 2016).

En modell som har blitt brukt for å forklare referenter i en diskurs er *File Cards* (Heim, 1982 i Barberà & Zwets, 2013). Denne modellen viser at hver gang man nevner en referent etablerer man et slags minnekort hos mottaker. Så lenge dette minnekortet er lett kognitivt tilgjengelig, altså at det er enkelt å koble det til den videre diskursen, kan man referere ved å kun bruke for eksempel et pronomen. Man trenger ikke å si hele substantivfrasen, altså «Gurine» eller «MANN», fordi mottaker allerede har lett tilgang til minnekortene for «Gurine» og «MANN», og kobler pronomenet til det riktige minnekortet. Minnekortet ligger hos alle parter i diskursen, og man vil underveis både lagre ny informasjon og endre eksisterende informasjon. Vi ser i begge eksemplene at det blir lagt informasjon til minnekortet videre i setningen. Vi får vite at jenta liker marsipan, og at det er derfor hun synes kaken var god, og vi får vite at ferien til mannen er over, og han derfor er på vei hjem. Denne informasjonen blir lagret på minnekortet for de aktuelle referentene hos alle deltakerne i diskursen.

Man kan dele inn i to hovedkategorier av referanseuttrykk på tegnspråk (Pizzuto, et. al., 2006). Den første kategorien er det man kan kalle *standard* referanse. I denne kategorien brukes det tredimensjonale rommet rundt tegneren kalt *tegnrommet*, som et slags kart for å plassere ulike referenter. Når man etablerer en referent kan man gi den en bestemt plass i dette rommet, og deretter henviser til plasseringen for videre referering. Dette blir i hovedsak gjort gjennom kombinasjoner av beskrivelse og peking. Den andre formen for referanseuttrykk er en mer kompleks form som kalles *highly iconic structures* (HIS) av Pizzuto et. al. (2006). Disse strukturene er manuelle tegn (utført med hendene) og non-manuelle signaler (vist på ansikt, hode og kropp) som ikke er bare peking eller leksikalske tegn, men heller komplekse systemer av ikoniske tegn. Disse konstruksjonene kan bestå av avbildende tegn, ansiktsuttrykk, konstruert handling og andre delvis leksikaliserte og improviserte elementer. Også her vil tegnrommet spille en stor rolle for meningsinnholdet, men i tillegg til at referenter kan plasseres på ulike steder og henvises til ved å henviser til lokasjonen, kan man også «være i tegnrommet» som om det er rommet referenten befinner seg i. Dette vil vi komme tilbake til senere i teksten. I mange tilfeller vil det være kombinasjoner av både standard referanse og HIS som utgjør hele referanseuttrykket.

Referanseuttrykkenes oppgave er å forklare hvem eller hva i en setning som utfører en handling. Disse «hvem»-ene eller «hva»-ene uttrykkes gjennom såkalte *nomenfraser* (Vonen, 2020). Nomenfrase er samlebetegnelsen for substantivfraser og pronomenfraser – altså fraser som viser til substantivene i setningen. Som forklart over kan man bruke beskrivelse, peking,

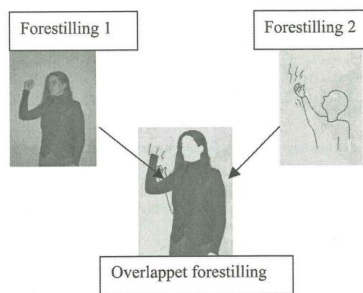
avbildning eller en kombinasjon av disse for å uttrykke nomenfrasen(e) i en ytring. En studie av Hodge og Johnston (2014) viste at de fleste ytringer hører til beskrivelse. To tredjedeler av studiens ytringer ble uttrykt gjennom leksikaliserte tegn, mens en tredjedel var i kategoriene peking eller avbildning. Studien viste også at avbildning sto hvor som helst i setningene, men at de ble brukt for å uttrykke ytringenes predikater.

1.2 Mental overlapping

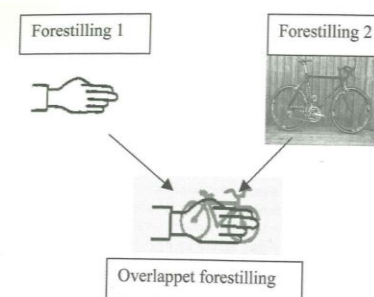
Mentale overlappingsprosesser er grunnlaget for at vi kan oppfatte meningsinnholdet i avbildende referenter (Erlenkamp, 2011a). Denne teorien er en videreføring av *Conceptual Blending Theory* utviklet av Fauconnier og Turner (1998) for talespråk og Lidell (2003) for tegnspråk, og viser at når man forteller om en situasjon, vil den språklige gjenfortellingen ikonisk gjenspeile den faktiske situasjonen gjennom det man kaller *mentale rom*. I en samtale vil man danne seg flere mentale rom, som er egne forestillinger av det som snakkes om. Hvis jeg forteller deg at jeg må sykle en lang oppoverbakke for å komme til universitetet, vil du danne et mentalt rom som inneholder en oppoverbakke, en sykkel og meg som sykler der. Mentale rom skiller seg fra det Lidell kaller *Real Space (RS)*, som beskrives som de sanseinntrykkene vi opplever, og forestillingene som skapes av disse sanseinntrykkene (Lidell, 2003). Hvis jeg har fortalt deg om oppoverbakken på norsk, vil RS være din forståelse av lydene jeg bruker for å danne ord som forteller. RS vil også inneholde stemmen min, intonasjon, hvem jeg er for deg, og andre sanseinntrykk du måtte oppleve. Ordene jeg bruker, og det mentale rommet vil ikke nødvendigvis ha noen ikonisk sammenheng. Hvis jeg derimot forteller om det på tegnspråk, og benytter avbildning for å gjøre det, vil det mentale rommet og RS overlape ikonisk. Dette er mental overlapping, og det er denne prosessen som gjør at mottaker kan oppfatte det «riktige» budskapet, altså det avsender har ment at mottaker skal forstå. En overlapping har to eller flere sider – altså en forside, og en innholdsside (Halvorsen, 2020). Formsiden vil gjenspeile innholdssiden, slik at de overlapper ikonisk.

En mental overlappingsprosess kan være fullstendig, delvis eller virtuell (Erlenkamp, 2011a). Dersom det er stor likhet mellom RS-ytringen og det mentale rommet kalles dette fullstendig overlapping. Konstruert handling kan være et eksempel på dette. For eksempel hvis tegnerens ansiktsuttrykk overlapper fullstendig med ansiktsuttrykket til referenten i ytringen, eller tegnerens hender overlapper fullstendig med referentens hender. I figur 1 ser vi at tegneren holder hånden opp som om hun skal slå med en hammer. Tegnerens kropp overlapper

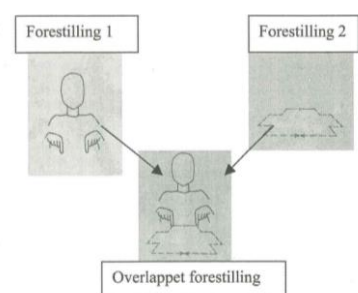
fullstendig med det mentale rommet til ytringen, og derfor oppfatter vi ikonisiteten i tegnet. På den andre siden har vi delvis overlapping. Her vil en håndform representere noe annet, men som kan ligne på håndformen. For eksempel kan en flat hånd med håndflaten ned representere et kjøretøy. I figur 2 ser vi hvordan en flat hånd loddrett kan representere forestillingen om en sykkel. Den flate hånden og sykkelen har lignende form, og de to forestillingene overlapper dermed delvis. Virtuell overlapping er en litt annen prosess, der tegnerens hender uttrykker form, avstand eller forhold gjennom å «tegne» i luften. Dette kan vi se i figur 3, hvor tegneren illustrerer en form ved å «tegne» den med hendene.

Figur 1: Fullstendig overlapping.
Erlenkamp (2011a: 31)

Figur 2: Delvis overlapping.
Erlenkamp (2011a: 32).

Figur 3: Virtuell overlapping.
Erlenkamp (2011a: 33)

Det er en prosess kalt *metonymi* som gjør det mulig å oppfatte ikonisitet. Metonymi er beskrevet som en kognitiv prosess, der noe gir tilgang til noe annet, altså for eksempel at to knyttnever ved siden av hverandre i rett kontekst får en tegnspråkbruker til å tenke på en bil (Erlenkamp, 2009). Konseptualiseringen av håndformene trigger konseptualiseringen av det håndformen representerer, i dette tilfellet en bil. Ikonisitet er å se at hendene i tegnet viser til hender som holder et ratt. Metonymi er prosessen hvor vi forstår at dette viser til tegnet BIL. Tegnets ikonisitet gjør altså at vi forstår hva det sikter til, og metonymi gjør at vi forstår hva det faktisk betyr i den konteksten det står i (Erlenkamp, 2009). Videre skal vi se på hvordan slike overlappingsprosesser benyttes i avbildende tegn, og i konstruert handling. For enkelthets skyld skiller vi her på avbildende tegn og konstruert handling, men de to tegnkategoriene overlapper flere steder.

2 Referanseuttrykk gjennom avbildende tegn

Som nevnt tidligere vil man gjennom avbildning *vis* hva som snakkes om. Man kan vise avbildninger både med tegn utført med hendene, altså *manuelle tegn*, og med signaler vist på ansiktet, hodet, øyne eller andre deler av kroppen, altså *non-manuelle komponenter*. Ofte vil

manuelle tegn og non-manuelle komponenter henge tett sammen, også i avbildende tegn, men de blir likevel ofte omtalt hver for seg (Johnston & Schembri, 2007).

Manuelle tegn som avbilder referenter kalles *avbildende tegn*. Disse tegnene er bare delvis leksikalske, så deler av tegnet har en konvensjonell betydning, mens andre deler er improviserte (Ferrara & Halvorsen, 2017). Man kan for eksempel bruke en konvensjonell håndform for å uttrykke en person, men man improviserer orientering og bevegelsesmønster for å skape riktig overlapping med den forestillingen man ønsker å avbilde. Ulike typer avbildende tegn har ulik mengde fellestrekk mellom RS og det aktuelle mentale rommet, men det er uansett tilstrekkelig til at overlappingen finner sted (Lidell, 2003). Bestemte håndformer kan trigge mange ulike overlappinger og mottaker må forstå hvilken overlapping som er avsenders intensjon ut fra kontekst (Erlenkamp, 2009). Figur 1 er et eksempel på dette. Isolert sett kan dette bety mange ting, for eksempel at personen holder i snora på bussen, truer med en kniv eller tar imot noe ovenfra. Derfor trenger man av og til mer informasjon for å oppfatte tegnet riktig etter avsenders intensjon selv om tegnet er ikonisk. Slik er avbildende tegn kontekst-spesifikke, og kombineres ofte avbildende tegn med beskrivelsesytringer (Erlenkamp, 2011a; Ferrara & Halvorsen, 2017). Vi kan til en viss grad forstå *hva slags* referent tegneren viser til gjennom håndformen, men tegnet må bli satt i kontekst for at man skal forstå *hvilken* referent.

2.1 Tre funksjoner av avbildende tegn

Avbildende tegn har tre ulike funksjoner: de kan representere en referent, representere hvordan noen håndterer en referent eller vise hvordan en referent ser ut (Frederiksen & Mayberry, 2016). Slik kan man dele avbildende tegn inn i henholdsvis tre underkategorier: Substitutorer, manipulatorer og deskriptorer (Erlenkamp, 2009). Man må forstå hvilken av de tre underkategoriene tegneren bruker, for å korrekt kunne forstå innholdet i ytringen. Hvis en tegner mener å bruke hendene som substitutorer for to biler, mens mottakeren forstår det som manipulatorer av en person som legger hendene på et bord kan det oppstå misforståelser. Mottaker bruker informasjonen de får fra RS i ytringssituasjonen for å dekode den riktige referansefunksjonen. Ifølge Frederiksen og Mayberry (2016) fungerer substitutorer og manipulatorer som predikater i ytringen de er en del av. Deskriptorer på den andre siden kan være del av substantivfraser som nominaler eller adjektiver, og derfor har det vært diskusjon om denne kategorien hører sammen med avbildende tegn i det hele tatt (Frederiksen og

Mayberry, 2016; Johnston og Schembri, 2007). I denne litteraturgjennomgangen vil deskriptorer bli kategorisert under avbildende tegn på lik linje som substitutorer og manipulatorer, slik som beskrevet av Erlenkamp (2009).

2.1.1 Substitutorer

Tegn hvor håndformen i seg selv erstatter en referent kalles substitutorer (Erlenkamp, 2009; Vonen, 2020). Dette er tegn hvor en bestemt håndform trigger en bestemt type overlapping, som gjør at vi kan oppfatte det som en bestemt type referent. Den ikoniske overlappingsmekanismen som gjør at vi kan oppfatte slike tegn, er delvis overlapping (Erlenkamp, 2009; Erlenkamp, 2011a; Halvorsen, 2012). Deler av hendelsesrommet vil overlappes av håndformer i RS, som skaper den ikoniske overlappingen. Mange av disse håndformene er til en viss grad konvensjonelle, så ulike håndformer representerer faste referentkategorier. Små endringer i tegnet kan gjøre at vi oppfatter et annet mentalt bilde. Derfor er tegnets bestanddeler, eller *fonemer*, viktig å utføre og oppfatte riktig. De ulike tegnfonemene er håndform, lokasjon og bevegelse (Johnston & Schembri, 2007). Erlenkamp (2009) kaller det samme fenomenet for *morfer*, men i denne gjennomgangen vil de bli omtalt som fonemer. I nyere forskning har man også inkludert andre fonemer, herunder orientering, hendenes spatiale forhold til hverandre, repetisjoner og non-manuelle komponenter, men det er i hovedsak orientering og non-manuelle komponenter man har tatt med videre (Johnston & Schembri, 2007). Endringer i bare én av disse fonemene kan skape en helt ny betydning for tegnet. For eksempel kan samme håndform med ulik rotasjon representere ulike referenter, eller samme referent, men med ulik bevegelse, siden rotasjon sier noe om hvordan referenten oppfører seg i forhold til omgivelsene (Erlenkamp, 2009). Vi skal videre se på hvilke håndformer dette kan være på norsk tegnspråk. Det følgende er basert på en liste i Vonen (2020: 74), men listen vil ikke være helt fullstendig da norsk tegnspråk, i likhet med andre språk, konstant utvikler seg i samspill med de menneskene og miljøene der det blir brukt (Bø et. al., 2018).

Personer

Personer kan avbildes på norsk tegnspråk på flere måter. Den ene er med én eller flere fingre pekende oppover, hvor antall fingre viser til hvor mange personer som avbildes. Ved én person strekker man pekefingeren opp, ved to personer blir langfingeren med, og så videre, slik som i figur 4 og 5 (Vonen, 2020). En slik avbildning av personer kan for eksempel vise et

bevegelsesmønster. I figur 4 fremstilles referenten gående fra høyre side av tegneren, mens i figur 5 beveger de tre referentene seg fremover.

Figur 4 (Statped, 2017a, 1:43).
Oversettelse: "Damen kom gående mot meg".

Figur 5 (Statped, 2017b, 0:59).
Oversettelse: "Vi gikk bortover alle tre".

En annen måte å avbilde personer på er ved at peke- og langfinger er bena, og ansiktet er vendt i samme retning som håndflaten, slik som i figur 6. Her er tegnets bevegelse også viktig for meningsinnholdet. Hun beveger dette tegnet frem og tilbake foran seg. Dette viser til lengdene referenten svømmer.

Figur 6 (Statped, 2017c, 0:26).
Oversettelse: "Jeg svømmer lengder".

Figur 7 (Statped, 2017d, 0:43).
Oversettelse: "Følger [tolken] deg?".

Den siste person-avbildingen vi tar opp her er å bruke tomler strukket opp. Dette kan gjøres for eksempel ved at den ene tommelen passerer den andre, for å vise at én person passerer en annen (Vonen, 2020). I figur 7 ser vi at den ene tommelen representerer historiefortelleren selv, og den andre representerer en annen person. Tomlene føres sammen fra én lokalisasjon til en annen, for å spørre om den ene personen i narrativet følger den andre til en etablert lokasjon.

Kjøretøy

Biler avbildes ofte med flat hånd, hvor håndflaten peker ned, slik som i figur 8. Som vi ser i eksempelet kan håndformen beveges for å vise et bestemt bevegelsesmønster til referenten. I figur 8 fører tegneren hånden fremover, som da representerer en bil som kjører fremover.

En sykkel, eller andre flate, høye referenter, kan avbildes med flat hånd loddrett (Vonen, 2020). I figur 9 ser vi avbildning av at sykkelen står stille, parkert et sted. På samme måte som med bilen kan også denne håndformen vise et bevegelsesmønster for sykkelen håndformen avbilder, hvis den for eksempel bli beveget fremover.

*Figur 8 (Statped, 2017e, 0:13).
Oversettelse: "Jeg kjørte avgårde".*

*Figur 9 (Statped, u.å.)
Oversettelse: "Sykkel står parkert"*

Andre gjenstander

Pekefinger utstrakt kan, i tillegg til å representere en person, også representere en hvilken som helst tynn gjenstand (Vonen, 2020). Hvis man også bruker underarmen sammen med pekefingeren kan dette representere en lengre tynn gjenstand. Dette kan vi se i figur 10, hvor det blir avbildet en veg-bom.

*Figur 10 (Statped, 2017e, 0:17).
Oversettelse: "Bommen".*

*Figur 11 (Statped, 2014, 3:24).
Oversettelse: «nedløpsrør»*

Ved å lage en ring med tommel mot resten av fingrene avbilder man sylindere. Dette kan for eksempel være glass, rør eller lignende (Vonen, 2020). I figur 11 avbildes et rør som står langs en vegg. Derfor ligger hendene oppå hverandre. Hvis tegneren hadde snudd hendene og lagt de ved siden av hverandre kunne tegnet representert et rør som ligger på bakken. Slik kan tegnene manipuleres for å endre betydningen.

Flat hånd kan, i tillegg til å representere kjøretøy, representere flate, firkantformede objekter (Halvorsen, 2020: 108). Dette kan for eksempel være dør, bok, vegg og lignende, eller et papirblad, som i figur 12.

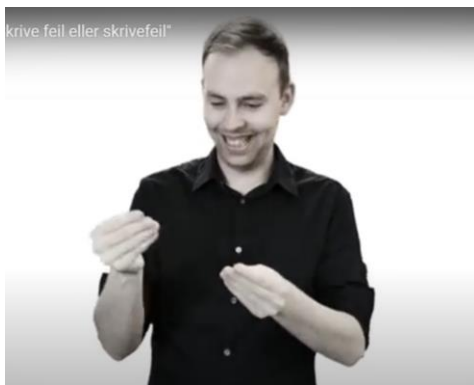
Figur 12 (Statped, u. å.)
Oversettelse: "Blad (papir/ark i et visst format)"

2.1.2 Manipulatorer

Manipulatorer finner man som oftest i retningsbøyde verb, og avbilder hender som håndterer en referent (Vonen, 2020). Altså er det håndformer som er i bevegelse, og refererer til både en aktør og noe som håndteres i setningen (Frederiksen & Mayberry, 2016). I slike tegn kan referenter også henvises til ved bevegelsen av tegnet, ved at bevegelsens startsted og stoppested kan representere referentene (Lidell, 2003). Overlappingsmekanismen i manipulatorer er fullstendig overlapping, fordi hendene til den som tegner overlapper fullstendig med hendene i hendelsen tegneren forteller om. I tillegg vil det være elementer av virtuell overlapping der hånden eller armen interagerer med referenten, fordi vi ikke eksplisitt kan se noen overlapping, men vi antar at den er der ut fra håndformen i den fullstendige overlappingen (Erlenkamp, 2011a).

Manipulatorer kan i likhet med substitutorer ha konvensjonell håndform. Et eksempel på en slik konvensjonell håndform kan man se i figur 12. Tommelen møter de andre fingrene for å avbilde at man håndterer noe, i dette tilfellet et ark. Dette er også den konvensjonelle

håndformen for å håndtere andre flate gjenstander (Vonen, 2020). Et annet eksempel på konvensjonelle håndformer er avbildning av at hånden holder rundt noe tynt, slik som et håndtak. Hvis fingrene og tommelen møtes for å lage omrisset av noe rundt vil dette avbilde at hånden holder rundt noe med denne formen, slik som et glass (Vonen, 2020). En slik manipulator kan vi se i figur 13, hvor det avbildes at noen drikker fra en kopp. I dette eksempelet blir bare pekefinger og tommel brukt i overlappingen, men ifølge Vonen (2020) kan alle fingrene møte tommelen for å skape lignende overlapping.

Figur 12 (Statped, 2017f; 0:05).
Oversettelse: "Jeg får oppgaven"

Figur 13 (Statped, 2014, 2:07). Oversettelse:
"drikke"

Manipulatorer trenger ikke nødvendigvis være konvensjonelle slik som vist over. Ifølge Johnston og Schembri (2007) omfatter manipulatorer alle former av RS-overlapper hvor tegneren håndterer en referent som om den er til stede. Det skilles mellom håndformer som *holder* en referent og håndformer som *berører* en referent. Hvis håndformen avbilder å holde en referent vil håndformen etterligne hvordan det er å faktisk holde referenten. Det vil derfor være et vidt spekter av mulige håndformer for dette. Noen er helt konvensjonelle, slik som figur 12 og figur 13, andre innehar mindre konvensjonalitet. Håndformer som berører en referent, viser til nettopp dette – hvordan det er å berøre referenten. Dette kan være for eksempel håndflater som avbilder at de ligger på et bord. Manipulatorer deler mange likhetstrekk med konstruert handling, som vi skal se nærmere på i kapittel 3.

2.1.3 Deskriptorer

Deskriptorer er avbildende tegn som viser form eller størrelse til en referent (Frederiksen & Mayberry, 2016). I likhet med substitutorer og manipulatorer er både håndform og bevegelse viktig for å oppfatte meningen, men forskjellen er at deskriptorer på en måte «tegner» eller «former» referenten i luften, slik at vi får et bilde på hvordan den ser ut.

Overlappingsmekanismen som brukes i deskriptorer er virtuell overlapping (Erlenkamp,

2011a). Vi ser at den ikoniske representasjonen av referenten blir til i omrisset hendene lager, eller distansen mellom dem.

Det er tre ulike former for deskriptive referenter (Johnston & Schembri, 2007). Den første benytter håndformer for å vise hva slags overflate referenten har. For eksempel kan man med flate hender forme et flatt landskap, eller kupert terreng i tegnrommet. I figur 14 bruker tegneren flate hender, men med sprikende fingre, og beveger disse håndformene i bølger fremover i tegnrommet. Dette avbilder et kupert åker-landskap, som virtuelt overlapper åker-landskapet hun forteller om.

Figur 14 (Statped, 2021, 0:21)
Oversettelse: "Bølgete landskap"

Figur 15 (Statped, 2017g, 3:49).
Oversettelse: "Du vet de store sjokoladeplatene"

Den neste kategorien avbilder referentens relative dybde og vidde. Håndformene vil velges ut fra hvilken form referenten har, og avstanden mellom hendene representerer størrelsen til referenten (Johnston & Schembri, 2007). Vi kan se et eksempel på dette i figur 15. Her har tegneren valgt en håndform som viser et firkantet objekt. Hendene starter inntil hverandre og føres utover for å illustrere en sjokoladeplate i samme størrelse som det avbildende tegnet viser. Det kan også argumenteres for at dette eksempelet hører til i den siste kategorien av deskriptorer. I denne kategorien vil man «tegne» formen til referenten, slik at mottaker kan danne seg et bilde av referenten. Noen ganger, slik som i figur 15, vil begge hendene bevege seg synkront, mens i andre tilfeller kan én håndform være i ro, mens den andre beveger seg etter referentens form (Johnston & Schembri, 2007).

Det har vært diskusjon om deskriptorer kan sies å være anaforiske i det hele tatt, eller om de bør regnes kun som adjektiver (Frederiksen og Mayberry, 2016; Johnston & Schembri, 2007). Spesielt er det denne siste kategorien, hvor referentens omriss blir skissert i luften, som man er usikre på om kan klassifiseres i samme tegngruppe som substitutorer og manipulatorer

(Frederiksen & Mayberry, 2016). Kategorien er likevel inkludert her for å illustrere mangfoldet i de avbildende ressursene man har tilgjengelig i referanseuttrykk.

2.2 Bruk av tegnrom

Som nevnt i 1.1 er tegnrommet svært viktig for tegnede språk, og er vesentlig for både avbildende tegn, og konstruert handling som neste kapittel omhandler (Johnston & Schembri, 2007). Man har to måter å bruke tegnrommet på, ifølge Johnston og Schembri (2007). Hvis man bruker tegnrommet som et kart, og viser størrelse- eller bevegelsesforhold mellom referentene på denne måten, kaller de dette for *diagrammatic space*, som oversatt til norsk blir diagrammatisk tegnrom (min oversettelse). Når man plasserer tegn på ulike lokasjoner i tegnrommet kan selve lokasjonen gi mer informasjon til referenten enn det tegnet kan i seg selv. For eksempel kan man vise hva slags forhold referentene har til hverandre, hva slags bevegelse en referent gjør fra en lokasjon til en annen, eller om to referenter beveger likt eller ulikt.

Figur 16 (Statped, 2017g, 1:00)
Oversettelse: "(...) de som satt rundt bordet"

Vi kan se i figur 16, at tegneren har skapt en overlapping av hendelsesrommet og RS med et diagrammatisk tegnrom, hvor hun i RS har et ovenfra-perspektiv til tegnrommet. Hun plasserer referenter rundt i tegnrommet i RS, slik at det overlapper der referentene sitter i hendelsesrommet. Slik kan hun videre henviser til referentene ved å peke til lokasjonene, eller bruke såkalte null-argumenter (Frederiksen & Mayberry, 2016). Dette betyr at referentene ikke benevnes eksplisitt, men inngår i andre elementer av ytringen, for eksempel som del av retningsbøyde verb (se 2.1.2).

Den andre måten å bruke tegnrommet på er det Johnston og Schembri (2007: 166) kaller *viewer space*, eller referentperspektiv på norsk (min oversettelse). Da ser tegneren tegnrommet fra en av referentenes perspektiv. Dette er vanlig ved bruk av manipulatorer, hvor tegneren selv overlapper med én referent, og håndterer en annen referent som om den faktisk er til stede i tegnrommet. Figur 12 gir et bilde på hvordan dette fungerer. Her er det to referenter; fortelleren og objektet han håndterer. Tegnrommet blir sett fra perspektivet til historiefortelleren i hendelsesrommet, så han får papirarket i RS-overlappingen fra den samme siden han fikk det fra i hendelsesrommet. Referentperspektiv er også spesielt tydelig i konstruert handling, som vi vil se tydeligere i neste kapittel.

3 Referanseuttrykk gjennom konstruert handling

Med konstruert handling kan man vise med både hender, ansikt, kropp og øyne hva en referent gjør og føler (Cormier et. al., 2015). Dette er spesielt viktig i historiefortelling på tegnspråk, men er helt uunngåelig også i andre tegnspråklige utvekslinger (Ferrara & Halvorsen, 2017). I ytringer bestående av konstruert handling vil tegneren «ta rollen» til en av referentene i samtalen, og uttrykke handling og følelse gjennom selv å vise handlingen og følelsen. Derfor blir også konstruert handling kalt rolleovertagelse (Cormier et. al., 2015).

Figur 17 (Statped, 2017g, 0:57)
Oversettelse: (konstruert handling) "Neimen hei!
Er det ikke Martin?"

Figur 18 (Statped, 2017g, 0:46)
Oversettelse: "Jeg kikket på alt som var der".

I figur 17 og 18 ser vi eksempler på konstruert handling. Historiefortelleren forteller i figur 17 om at han møtte en dame som kjente han igjen. Når han forteller om denne hendelsen tar han rollen som damen, og viser med hele kroppen hvordan hun oppførte seg i møtet. I figur 18 forteller tegneren om en disk full av bakevarer, og at han så på alle bakevarene som lå der, og uttrykker med ansiktet og bevegelsen på hodet hvordan det opplevdes å se alle bakevarene.

Slike ytringer har av mange blitt kategorisert som ikke-leksikalske tegn (Hodge & Johnston, 2014; Johnston & Schembri, 2007). Likevel har man sett at non-manuell konstruert handling i mange tilfeller kombineres med delvis leksikalske manuelle tegn. Dette har resultert i tre grader av konstruert handling; *hel*, *redusert* og *subtil* (Metzger, 1995, oversatt av Halvorsen, 2020: 120). Hel konstruert handling er en ytring utført av kropp, hender og ansikt uten bruk av leksikalske eller delvis leksikalske tegn, slik vi kan se i figur 17 (Cormier et. al., 2015). Redusert konstruert handling kan man se i figur 18, og er konstruert handling, men med medfølgende leksikalske eller delvis leksikalske tegn. I dette eksemplet er det tegnet SE som følger den konstruerte handlingen, for å understreke at det er dette som er predikatet i den aktuelle ytringen. Den siste kategorien, subtil konstruert handling, har leksikalske beskrivelser som hoveddel av ytringen, mens konstruert handling ligger som en ekstra understrekning av det som beskrives. Dette kan vi se i figur 5 tidligere i teksten (se 2.1.1). Innholdet i ytringen her er det avbildende tegnet for tre personer som går, men ved å konstruere et ansiktsuttrykk ved siden av tegnene kan tegneren understreke at personene går rolig eller nonchalant i retningen tegnet viser.

I alle eksemplene over har tegnerne brukt konstruert handling for å uttrykke menneskelige referenter. Dette tar oss inn på *animacy*, som man har sett at har betydning for konstruert handling som kommunikativ strategi (Hodge et. al., 2019). Animacy viser til i hvor stor grad referenten er levende og bevisst eller ikke. Hodge et. al. (2019) viser til tre kategorier av animacy når det er snakk om referenter; menneskelige referenter, dyriske referenter og livløse objekter. Det er mer sannsynlig å rolleoverta mennesker og dyr, enn livløse objekter. Likevel understreker Hodge et. al. (2019) at man av og til refererer til livløse objekter også med konstruert handling, for eksempel i eventyr.

Konstruert handling har et beslektet fenomen kalt *konstruert dialog*. Dette er gjengivelser av ytringer eller tanker (Cormier et. al., 2015; Ferrara & Johnston, 2014; Lidell, 2003). Hvis man skal skille mellom konstruert handling og konstruert dialog vil man kunne argumentere for at figur 17 inneholder konstruert dialog, fremfor konstruert handling. Dette skillet kan være litt uklart i tegnede språk (Cormier et. al., 2015), og i denne litteraturgjennomgangen vil begge disse fenomenene kategoriseres som konstruert handling. Det er også viktig å nevne at konstruert handling, og overlappingsmekanismer generelt, ikke er nøyaktige gjengivelser av hendelsen eller dialogen som fant sted, men heller fortellerens egen gjengivelse. Fortelleren tar derfor valg ved konstruert handling som ikke nødvendigvis fant sted i

hendelsessituasjonen, men som passer inn i fortellingsmønsteret (Ferrara & Johnston, 2014). Dermed kan man ikke anta at referentene har sagt eller gjort nøyaktig hva fortelleren konstruerer. Konstruert handling blir heller brukt som et språklig virkemiddel for å vise hva referentene kan ha tenkt, følt, gjort eller sagt.

3.1 Synlige og usynlige surrogater

Ikonisitet ved hel konstruert handling bruker overlappingsmekanismen fullstendig overlapping hvor tegneren overlapper sin egen kropp med referenten i ytringen. Tegnerens kropp blir dermed en *surrogat* for referenten, og rommet rundt overlapper med rommet referenten ser i den handlingen som avbildes (Lidell, 2003). I en ytring med konstruert handling har man både synlige og usynlige surrogater. Den synlige surrogaten er den vi ser, altså den rollen tegneren tar. I figur 14 har tegneren tatt rollen til seg selv som barn, og det er dermed dette barnet som er den synlige surrogaten i eksemplet, altså den overlappingen vi kan se eksplisitt i ytringen. Usynlige surrogater er referenter vi antar er til stede når vi ser den synlige surrogaten, gjennom den virtuelle overlappingsmekanismen. Hodge et. al. (2019) viser til at usynlige surrogater tidligere ikke har fått mye oppmerksomhet i forskning, men at det har vist seg at disse surrogatene er viktigere enn man tidligere har antatt. De usynlige surrogatene er enheter som må være til stede for at predikatet den konstruerte handlingen avbilder skal være meningsfullt, men som ikke blir overlappet av eller på tegnerens kropp.

I figur 18 skapes det en RS-overlapping av RS og forestillingen om gutten i bakeriet. I RS-overlappingen er disken plassert foran tegneren, og tegneren konstruerer at gutten ser mot bakevarene i den. Disken og bakevarene er dermed de usynlige surrogatene i dette eksemplet. Slik har også tegneren identifisert hva som er de viktige referentene i ytringen. Han selv er surrogat for gutten han forteller om, så det er den viktigste humane aktøren i setningen. I RS-overlappingen eksisterer bare disken og bakevarene akkurat i denne ytringen. Selv om vi kan anta at bakeriet både har vegger, bord, stoler og også en ekspeditør blir ikke disse elementene overlappet i RS i dette øyeblikket. Derfor vet vi at det er gutten og disken med bakevarene som er de viktigste referentene i akkurat denne ytringen. Andre deler av narrativet har synlige og usynlige surrogater for andre referenter, så de er også til stede i den fullstendige overlappingen, men hvilke referenter som blir erstattet av surrogater sier noe om hva som er det viktige meningsinnholdet i hver enkelt ytring. For eksempel er figur 17 en del av samme narrativ, men en annen ytring. Her er det andre synlige og usynlige referenter. Tegneren er i

dette eksemplet surrogat for ekspeditrisen, som ser mot gutten, altså blir gutten her en usynlig surrogat.

3.2 Rollebytter

Dersom man bytter hvilken referent som henvises til som synlig surrogat i konstruert handling, heter dette *role-shifting*, eller rollebytte på norsk (min oversettelse) (Frederiksen og Mayberry, 2016; Johnston og Schembri, 2007). Dette kan gjøres gjennom en liten endring i blikket, overkroppen eller hodet, som signaliserer at tegneren nå ser perspektivet til en annen referent. Disse små endringene i non-manuelle komponenter gjør at vi kan oppfatte hvilken referent som overlapper med tegneren uten at referenten henvises til med leksikalske former, altså gjennom null-argumenter (Frederiksen og Mayberry, 2016).

I figur 19 kan vi se hvordan tegneren benytter rollebytte for å henvide til to ulike referenter. I figur 19a overlapper han med seg selv som ung, og bruker blikket og hodet for å se opp til høyre, hvor læreren blir plassert som en usynlig surrogat. Etterpå ser vi i figur 19b at tegnerens perspektiv har skiftet. Nå ser han ned til venstre, og dette signaliserer at han nå har tatt rollen som læreren. I 19c overlapper han med seg selv igjen, og ser mot læreren som usynlig surrogat.

Figur 19a (Statped, 2017f, 0:08).
Oversettelse: "Lærer, [jeg vil ikke skrive]".

Figur 19b (Statped, 2017f, 0:12).
Oversettelse: "Å, [hvorfor ikke?]"

Figur 19c (Statped, 2017, 0:14).
Oversettelse: "Fordi [...]".

Slike rollebytter lar tegneren sømløst benytte null-argumenter for å referere til de ulike referentene i ytringen.

4 Et samspill av semiotiske strategier

Hittil i litteraturgjennomgangen har skillet mellom referanseuttrykk gjennom avbildende tegn, konstruert handling, og mer leksikalske former blitt fremhevet. Dette skillet er mer konseptuelt enn en realitet. I virkeligheten vil man kombinere et rikt spekter av semiotiske ressurser for å skape sammensatte ytringer, og referenter kan både avbildes, beskrives og pekes mot i en og samme ytring (Ferrara & Johnston, 2014; Hodge & Johnston, 2014; Johnston & Schembri, 2007). I tillegg, på grunn av at språk er i konstant utvikling, har også mange tegn som i dag er leksikalske startet som delvis leksikalske avbildende tegn (Johnston & Schembri, 2007). Flere av eksemplene nevnt tidligere i litteraturgjennomgangen viser dette. Både figur 7, figur 9, figur 10 og figur 12 (se 2.1.1) viser tegn som her blir kategorisert som avbildende tegn, fordi de avbilder referenter, men vi kan likevel også kategorisere alle disse tegnene som leksikalske tegn. Dette er fordi de isolert sett har en konvensjonell betydning. Slik er det altså gråsoner i skillene mellom de semiotiske strategiene, og avbildende referenter kan også argumenteres for å være beskrivende.

4.1 Perspektiver

Vi har allerede sett hvordan konstruert handling kan kombineres med delvis leksikalske tegn for å identifisere en referent gjennom redusert konstruert handling (se kapittel 3). Slik kan man altså bruke flere ulike avbildingsmekanismer i én sammensatt ytring for å beskrive samme hendelse, og man kan uttrykke ulike perspektiver på referentens handling (Ferrara og Hodge, 2018). For eksempel kan en referent først etableres med et leksikalsk tegn og et pek, deretter avbildes med et avbildende tegn for å uttrykke en hendelse, og så avbildes med konstruert handling for et nærmere perspektiv på hendelsen (Bergmann og Wallin, 2003). Et annet alternativ er å gjøre et avbildende tegn på hendene, og konstruert handling i ansiktet. I figur 20a og 20b kan vi se at tegneren først etablerer aktiviteten SVØMME med det leksikalske tegnet. Deretter skifter hun perspektiv, og viser med et avbildende tegn at hun svømmer ned under overflaten. Samtidig har hun enda en overlappning på ansiktet, hvor hun bruker konstruert handling for å illustrere at hun holder pusten gjennom aktiviteten. Slik kan vi se tre ulike perspektiver på samme hendelse; én leksikalsk, en med avbildende tegn og en med konstruert handling. Aarons og Morgan (2003) har sett at slike perspektivskifter ofte blir benyttet i gjenfortellingsnarrativer på tegnspråk.

Figur 20a (Statped, 2017i, 0:16)
Oversettelse: "Jeg svømte ned under vannflaten".

Figur 20b (Statped, 2017i, 0:17).
Oversettelse: "Jeg svømte ned under vannflaten".

I tillegg, kan man skape flere overlappinger på ulike kroppsdeler på samme tid, og dermed uttrykke flere referenter simultant (Dudis, 2004; Erlenkamp, 2011a). Dette har vi så vidt vært inne på tidligere i teksten, og kan se eksempler på dette i figur 5 og figur 7 (se 2.1.1). I figur 5 overlapper hver finger med hver sin referent, og i figur 7 er det tomlene som representerer hver sin referent. Man kan dele opp overlappinger på ulike kroppsdeler på flere ulike måter, for eksempel ved å holde en overlapping med konstruert handling i live på ansiktet, mens man lager en overlapping til med manuelle tegn, slik vi kan se i figur 20b. Dette gjør at man kan være kreativ ved referering i narrativer. Pizzuto et. al. (2006) kaller dette *double transferring* eller *multiple reference operations*.

4.2 Kognitiv tilgjengelighet

En referents kognitive tilgjengelighet hos deltakerne i diskursen har vist seg å ha stor innvirkning på hvilke strategier man velger for å referere til den. Her kommer vi inn på viktigheten av *activation status* (Hodge et. al., 2019) som kan oversettes til referentstatus på norsk (min oversettelse). Referentstatus viser til om en referent i øyeblikket den nevnes *introduseres*, *oppretholdes* eller *re-introduseres*. Studier har vist at man vil introdusere referenter med informasjonstette former, slik som leksikalske beskrivelser (Frederiksen og Mayberry, 2016; Hodge et. al., 2019; Perniss og Özyürek, 2014). Opprettholdelse av referenter krever ikke informasjonstette referenter, og man kan dermed bruke mer improviserte former. En re-introduksjon av en referent er å komme tilbake til en referent som har blitt nevnt tidligere i diskursen, men hvor andre referenter har blitt introdusert i mellomtiden (Frederiksen og Mayberry, 2016). Dermed krever ikke denne formen alltid like informasjonstette referenter som introduksjoner, men heller ikke alltid så improviserte former

som opprettholdelse. Det er referentens kognitive tilgjengelighet som forklarer dette. Når man introduserer en referent er den ikke kognitivt tilgjengelig, og det vil derfor være en fordel å rette oppmerksomhet mot den gjennom en leksikalisert nomenfrase (Frederiksen og Mayberry, 2016; Hodge et. al., 2019; Perniss og Özyürek, 2014). Ved opprettholdelse er referenten allerede langt fremme i hukommelsen, og man trenger ikke å gjøre den mer tilgjengelig gjennom å leksikalsk beskrive den. Derfor vil avbildning heller bli brukt til å opprettholde referenter (Bergmann og Wallin, 2003). Ved re-introduserte referenter er det også vanlig å bruke avbildning som strategi, fordi referenten ligger relativt lang fremme i hukommelsen, men man kan også bruke leksikalske beskrivelser.

I litteratur om konstruert handling har man funnet at *innramming* er et vanlig fenomen. Dette vil si at før eller etter en sekvens med konstruert handling vil det komme en leksikalsk nomenfrase som identifiserer hvilken referent som utfører handlingen (Cormier, Smith & Zwets, 2013). Cormier et. al. (2013) har gjort en undersøkelse på innramming, og fant at slik innramming er vanligst ved introduksjon eller re-introduksjon av referenten. Hvis referenten er kognitivt tilgjengelig hos både tegner og mottaker vil man oftest ekskludere nomenfrasen, og heller referere gjennom null-argumenter, slik som i figur 19 (se 3.2). Figur 21c viser en ytring av konstruert handling, som er innrammet av mer leksikalske former i figur 21a og 21b. Først introduserer tegneren referenten med det leksikalske tegnet DAME, og gjør deretter et avbildende tegn av at hun kommer gående mot han. Når referenten er introdusert utfører han den konstruerte handlingen i figur 21c. Slik kombineres passiv og aktiv ikonisitet for å først etablere referenten, og deretter beskrive referentens handling. Kontekst er altså ekstremt viktig for å forstå meningsinnholdet i konstruert handling, og det er derfor disse ytringene ofte blir innrammet av leksikalske nomenfraser (Cormier, Smith og Zwets, 2013; Hodge et. al., 2019).

Figur 21a (Statped, 2017a, 1:43).
Oversettelse: "En dame [...]"

Figur 21b (Statped, 2017a, 1:43).
Oversettelse: "[...] kom gående mot meg"

Figur 21c (Statped, 2017a, 1:44).
Oversettelse: [Konstruert handling] "Hei, Martin!"

5 Konklusjon

Denne litteraturgjennomgangen har understreket mangfoldet av avbildende referanseuttrykk, som vist gjennom tidligere forskning. Innledningsvis ble det presentert tre hovedspørsmål som skulle lede til å besvare hva tidligere litteratur sier om hvordan referenter uttrykkes gjennom avbildning. De tre hovedspørsmålene var 1) Hvordan uttrykkes referenter gjennom avbildende tegn? 2) Hvordan uttrykkes referenter gjennom konstruert handling? Og 3) Hvordan kombineres avbildning med andre semiotiske strategier for å uttrykke referenter?

Litteraturen viste at avbildende tegn skaper mentale overlappinger på tre ulike måter, gjennom at tegnene representerer en referent, representerer hvordan noen håndterer en referent eller hvordan en referent ser ut. Substitutorer er delvis overlappende ved at håndformen til tegnet overlapper ikonisk med deler av referenten i hendelsesrommet. Slike referenter er ofte konvensjonelle, så mottaker vil forstå hva slags referent tegneren henviser til gjennom tegnets ikonisitet. Det er likevel konteksten rundt substitutoren som legger til rette for at mottaker kan oppfatte *hvilken* referent det er snakk om. Det samme gjelder for manipulatorer. Disse tegnene kan være både konvensjonelle og improviserte, men på samme måte som substitutorer kreves det høy grad av kognitiv tilgjengelighet for å kunne oppfatte hvilken referent det henvises til. Manipulatorer er både fullstendig overlappende og virtuelt overlappende fordi det skjer to simultane overlappinger, hvor den ene er på tegnerens kropp og den andre som en usynlig surrogat i luften rundt hendene til tegneren. Når det gjelder deskriptorer er disse også virtuelt overlappende, og disse har man sett at kan brukes i situasjoner der referenten innehar lav grad av kognitiv tilgjengelighet. Riktignok finner vi de i disse tilfellene oftest som en del av en nomenfrase kombinert med leksikalske tegn.

På samme måte som ved manipulatorer, viser litteraturen at konstruert handling benytter fullstendig og virtuell overlapping for å ikonisk representere referenter. Dette blir gjort gjennom henholdsvis synlige og usynlige surrogater. En synlig surrogat er overlappingen vi kan se eksplisitt på tegnerens kropp, mens en usynlig surrogat er den referenten som må være til stede for å fullføre handlingen i setningen, men hvor overlappingen skjer i tegnrommet rundt tegneren. Den visuell-gestuelle modaliteten til tegnede språk gjør at man kan foreta rollebytter med null-argumenter, dersom referentene er kognitivt tilgjengelige hos deltakerne i diskursen.

På grunn av at avbildende referanseuttrykk ofte er improviserte står de også sjeldent alene i ytringen, men vil kombineres med andre semiotiske strategier for å skape sammensatte ytringer. Innenfor dette går også hvordan man kan benytte mer og mindre informasjonstette referanseuttrykk, og at disse velges basert på hvilken grad referenten er kognitivt tilgjengelig hos deltakerne i diskursen. Avbildning vil også brukes i større grad for menneskelige referenter og dyr, og mindre for ikke-humanske objekter. Det har blitt vist at avbildende tegn og konstruert handling blir benyttet for referanse oftest når referenten allerede har blitt introdusert. Referenter blir altså oftest introdusert med mer konvensjonelle former, og avbildende former som er mer improviserte brukes til å opprettholde referentene i større grad. Unntaket er deskriptorer, som i noen tilfeller brukes sammen med leksikalske uttrykk for å introdusere referenter.

Tegnede språk har altså et rikt spekter av ikoniske mekanismer for å avbilde referenter i en diskurs. Både referenter uttrykt gjennom avbildende tegn og referenter uttrykt gjennom konstruert handling blir kombinert med både beskrivelsesytringer og peking i sammensatte ytringer. Slik blir det sørget for at referanseuttrykkene er komplette, og at mottaker kan oppfatte ikonisiteten i avbildingen.

Referanser

- Aarons, D. & Morgan, R. (2003). Classifier Predicates and the Creation of Multiple Perspectives in South African Sign Language. *Sign Language Studies*, vol. 3(2), 125-156.
- Barberà, G. & Quer, J. (2018). Nominal referential values of semantic classifiers and role shift in signed narratives. I Hübl, A. & Steinbach, M. (red.) *Linguistic Foundations of Narration in Spoken and Sign Languages* (251-275). John Benjamins Publishing Company.
- Barberà, G. & Zwets, M. (2013). Pointing and Reference in Sign Language and Spoken Language: Anchoring vs. Identifying. *Sign Language Studies*, vol. 13(4), 491-515.
- Bergmann, B. & Wallin, L. (2003). Noun and verbal classifiers in Swedish Sign Language. I Emmorey, K. (red.) *Perspectives on Classifier Constructions in Sign Language* (35-51). Psychology Press.
- Bø, V., Ferrara, L., og Halvorsen, R. P. (2018). Språkkologi. I Hauland, H., Nilsson, A. L., og Raanes, E. (red.) *Talking – Språkarbeid og Profesjonsutøvelse* (61-74). Gyldendal Norsk Forlag.
- Cormier, K., Smith, S. og Zwets, M. (2013). Framing Constructed Action in British Sign Language Narratives. *Journal of Pragmatics* vol. 55, 119-139.
- Cormier, K., Smith, S. & Sevcikova-Sehyr, Z. (2015). Rethinking constructed action. *Sign Language & Linguistics*, vol. 18(2), 167-204. doi: <https://doi.org/10.1075/sll.18.2.01cor>
- Dudis, P. G. (2004). Body partitioning and real-space blends. *Cognitive Linguistics*, vol. 15(2), 223-238. doi: <https://doi.org/10.1515/cogl.2004.009>
- Erlenkamp, S. (2009). «Gesture verbs»: Cognitive-visual mechanism of «classifier verbs» in Norwegian Sign Language. *CogniTextes: Revue de l'Association française de linguistique cognitive*, vol. 3. doi: <https://doi.org/10.4000/cognitextes.250>
- Erlenkamp, S. (2011a). Norsk tegnspråk: helt norsk og veldig annerledes. Skisse av ny beskrivelsesmodell for norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, vol. 29, 26-37.
- Erlenkamp, S. (2011b). Grunntegnstilling i norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, vol. 29, 87-116.
- Fauconnier, G. & Turner, M. B. (1996). Blending as a Central Process of Grammar. I Goldberg, A. (red.) *Conceptual Structure, Discourse, and Language* (113-129). Cambridge University Press.

- Ferrara, L. og Halvorsen, R. P. (2017). Depicting and Describing Meaning in Iconic Signs in Norwegian Sign Language. *Gesture*, vol. 16(3), 371-395.
- Ferrara L. og Hodge, G. (2018). Language as Description, Indication and Depiction. *Frontiers in Psychology*. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00716>
- Ferrara, L. & Johnston, T. (2014). Elaborating Who's What: A Study of Constructed Action in Clause Structure in Auslan (Australian Sign Language). *Australian Journal of Linguistics* vol. 34(2), 193-215.
- Frederiksen, A. T. og Mayberry, R. I. (2016). Whos on First? Investigating the Referential Hierarchy in Simple Native ASL Narratives. *Lingua* vol. 180, 49-68.
- Green, J., Kelly, B. F. & Schembri, A. (2014). Finding Common Ground: Sign Language and Gesture Research in Australia. *Australian Journal of Linguistics*, vol 34(2), 185-192.
- Halvorsen, R. P. (2020). *Få Øye på Tegn*. Vigmostad og Bjørke.
- Hodge G., Ferrara, L. og Anible, B. (2019). The Semiotic Diversity of doing Reference in Signed Language. *Journal of Pragmatics* vol. 143, 33-53.
- Hodge, G. og Johnston, T. (2014). Points, Depictions, Gestures and Enactment. Partly Lexical and Non-Lexical Signs as Core Elements of Single Clause-Like Units in Auslan (Australian Sign Language). *Australian Journal of Linguistics*, 34(2), 262-291. doi: <https://doi.org/10.1080/07268602.2014.887408>
- Johnston T. & Schembri, A. (2007). *Australian Sign Language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*. Cambridge University Press.
- Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible Action as Utterance*. Cambridge University Press.
- Lidell, S. K. (2003). *Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language*. Cambridge University Press.
- Meir, I. og Tkachman, O. (2018). Iconicity. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. doi: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.343>
- Metzger, M. (1995). Action in American Sign Language. I Lucas C. (red.) *Sociolinguistics in Deaf Communities* (255-267). Gallaudet University Press.
- Permiss, P. og Özyürek A. (2014). Visible Cohesion: A Comparison of Reference Tracking in Sign, Speech, and Co-Speech Gesture. *Topics in Cognitive Science* vol. 7, 36-60.
- Pizzuto, E. A., Rossini, P., Sallandre, M.-A. & Wilkinson, E. (2006). Deixis, Anaphora and Highly Iconic Structures: Cross-linguistic Evidence on American (ASL), French (LSF) and Italian (LIS) Signed Languages. *TISLR9* (475-495). Editora Arara Azul, Brazil.

- Statped. (2014, 24. september). Guttestreker – 5. [Video].
<https://www.erher.no/materiell/gru-teg-8-10-guttestreker/source/>
- Statped. (2017a, 18. mai). #døv: Martin – «Diskedamen». [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=I5EwNLbphYg>
- Statped. (2017b, 18. mai) #døv: Martin – «Dr. Dyregod». [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=LFnmQNAg7ko&ab_channel=Statped
- Statped. (2017c, 18. mai). #døv: Heidi – «Kan døve svømme?». [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=Liz0S_yC6MU&ab_channel=Statped
- Statped. (2017d, 18. mai). #døv: Heidi – «Tolkeplaster». [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=hsfnmTzEfO4&ab_channel=Statped
- Statped. (2017e, 18. mai). #døv: Daniel – “Brødbomba”. [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=FsYNFJCvF-I&ab_channel=Statped
- Statped. (2017f, 18.mai). #døv: Thomas – «Skrive feil eller skrivefeil?». [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=Y6MZbUgXaFA&ab_channel=Statped
- Statped. (2017g, 18.mai). #døv: Margareth og Andrine – «Døv oppvekst». [Video]. Youtube.
https://www.youtube.com/watch?v=oxAHlesEv1c&t=60s&ab_channel=Statped
- Statped (2017h, 18. mai). #døv: Martin – «Bolleflaks». [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=jVekqzw6wWg>
- Statped (2017i, 18. mai). #døv: Heidi – «Tolkeplaster?». [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=hsfnmTzEfO4>
- Statped. (u. å.). *Blad (papir/ark i et visst format)*. Tegnbanken.no.
<https://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#banken>
- Statped (u. å.) *Sykkel står parkert*. Tegnbanken.no.
<https://www.minetegn.no/Tegnbanken-2016/index.php#banken>
- Vonen, 2020. *Norsk Tegnspråk – en grunnbok*. Cappelen Damm AS.

